

“OYUNCAK TÜRÜ OLARAK PIŞMIŞ TOPRAK DÜDÜKLER”

Yrd.Doç. Ezgi Hakan Verdu Martinez*

ÖZET

Pişmiş toprak, insanlığın var oluşuyla birlikte en ilkel malzeme olarak her türlü günlük ihtiyacı karşılayacak eşya yapımında kullanılmıştır. Bu eşyalardan biri de eğlence, iletişim ve gelişim aracı olan oyuncaklardır. İnsanın doğasında bulunan keşfetme ve oynama güdüsü farklı medeniyetlerde çeşitli şekiller almış, pişmiş toprak oynama eyleminin temel aracı olan farklı oyuncaklara dönüşmüştür. Tarih öncesi çağlardan günümüze kadar Avrupa'dan Asya'ya, Kolomb öncesi kültürler ve Amerika'ya kadar yaygın bir oyuncak türü olarak rastlanan pişmiş toprak düdükler, üfleme aletleri olarak çeşitli medeniyetlerde törenlerde kullanılan ritüel objeleri olarak da karşımıza çıkmaktadır. Endüstri devrimiyle günümüzde oyuncak türlerinin çok çeşitlenerek gelişmesi ve değişmesi nedeniyle artık çocukların dikkatini çekmeyen pişmiş toprak düdükler özellikle ülkemizde kaybolan değerler arasında silinmeye yüz tutmuştur. Artık nostaljik birer oyuncak ve hatıra objesi olan bu düdükler, günümüzde sınırlı şekilde üretilmektedir. Bu araştırmada seramik düdüklerin tarihine değinilerek, günümüze geliş ve türleri dünyadan örneklerle anlatılmış, günümüzde el sanatı olarak üretimleri özellikle geleneksel yönüyle irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: *Düdük, oyuncak, pişmiş toprak, seramik, ritüel*

* Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü, Eskişehir / TÜRKİYE

GİRİŞ

Bu araştırmanın konusu en ilkel müzik aleti ve oyuncak türlerinden olan ıslık çalan düdüklerin, malzeme olarak kil ile şekillendirilen, çeşitli ülke ve yörelerde özel isimleri olan, pişmiş toprak düdük olarak adlandırılan türüdür. Ortaya çıkışı, tarihçesi türleri, nasıl çalıştığı özellikle oyuncak türlerinden olması yönüyle araştırılarak günümüzdeki üretimi dünyadan örneklerle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

OYUNCAĞIN TANIMI ve TARİHTE SERAMİK OYUNCAKLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Zihinsel, fiziksel ve sosyal gelişim için önemli rol oynayan ve bir tür eğlence ve iletişim eylemi olan oyunun başlıca aracı olan oyuncaklar, çocukları ileriki yaşamlarına hazırlama niteliği taşıyan, hayal gücünü geliştiren önemli bir işleve sahipken, ait oldukları kültürleri ve çağını temsil eden nesnelere oldukları için önem taşırlar (Akbulut, 2009, 182). Uygulama, bilgi, beceri, cesaret ve kuvvet gerektirdiğinden kültürün gelişmesine katkıda bulunan oyun ve oyuncaklar, ait olduğu dönem, yöre ve toplumun bilgi-kültür düzeyi, sosyal yaşamsal özellikleri ve gelenekleri bağlamında ipucu verdikleri için de değerlidirler. İnsanoğlunun en eski çağlardan beri oyun nesnelere kullandığı ve oyuncaklar ürettiği düşünüldüğünde, oyunun insanın doğası gereği ortaya çıkan bir eylem olarak insanlık tarihi kadar eski olduğu görülmektedir.

Pişmiş toprak, insanlığın var oluşuyla birlikte kullanılmaya başlanan en ilkel malzeme olarak her türlü günlük yaşamı destekleyici eşya yapımında kullanılmıştır. Kap, kacak, silah, takı ve benzeri türde eşyaların bir grubunu da oyuncaklar oluşturmaktadır. Günümüze kalan ve tarih öncesi çağlarda oyuncak olarak kullanıldığı tahmin edilen pişmiş toprak nesnelere M.Ö. 4-5 bin yıllarına tarihlenmektedir. Bunun yanında arkeolojik araştırmalara göre tarihte bilinen ilk oyuncaklar Mısır'da M.Ö. 5. yüzyıla ait tahta atlarken, dünya genelinde arkeolojik kazılarda kemik taş, ağaç kil, kuru meyveler, deniz kabuğu gibi malzemelerle üretilmiş daha eski tarihli çok çeşitli oyun nesnelere de rastlanmıştır (Ak, 2006, 41).

1

2

3

Resim 1: Pişmiş Toprak Bebek, Roma Dönemi, İznik Arkeoloji Müzesi

Resim 2: Tekerlekli Pişmiş Toprak Kuşlar Frig Dönemi, Kütahya Arkeoloji Müzesi

Resim 3: Koç Bıçimli Sırlı Pişmiş Toprak Düdük Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul

Fotoğraflar: Ezgi Martinez

OYUNCAK ve DİNSEL NESNE İLİŞKİSİ

Oyuncak ile dinsel ilişkisi bağlamında Eski Mısır ve birçok kültürde görülen ölülerin oyuncaklarıyla birlikte gömülmesi geleneği oyun kavramını din ile ilişkilendirmektedir. Eski çocuk oyuncaklarının Tanrının gücünü temsil etmek ve onu bedenleştirmek için tasarlanmış ikonlar ile benzerlikler göstermesi, bu tür nesnelere dinsel törenlerde kullanıldıktan sonra oynamaları için çocuklara verildiğini akla getirmektedir (Ak, 2006, 42).

Antik Yunan ve Roma'da yetişkinliğe adım atan çocukların oyuncaklarını tanrılara adadıkları bilinirken, çocuk mezarlarında oyuncaklara rastlanmıştır. Bu oyuncakların arasında çoğu pişmiş toprak olmak üzere çingiraklar, düdükler, bebekler, arabalar, atlar, çeşitli hayvanlar, topaçlar, yoyolar dikkat çekmektedir (Avcı, 2005, 20). Tam tarihleri bilinmemekle birlikte günümüze tarih öncesi çağlardan kaldığı tahmin edilen bu tür oyuncakların tapınma sırasında dinsel işlev de gördüğü bilinmektedir. Çünkü ritüel kavramında da oyunun varlığından bahsedilmektedir. Hollandalı tarihçi Johan Huizinga ritüeli açıklarken bahsettiği günlük yaşamı askıya alan kutsal, toplu şenlik havası içeren törenlerin, tıpkı oyun oynar gibi davranışlar içerdiğini söylemektedir (And, 2003, 25). Kutsama, kurban, cenaze, evlilik, gösteri, dans, yarışmalar gibi eylemlerde oyuncaklarla benzeşen müzik aletlerinin çalındığı bilinmektedir.

Bu müzik aletleri düdük olarak adlandırılan, üflendiğinde ısığa benzer sesler çıkaran objelerdir. Bu anlamda insanın var oluşunu sağlayan nefesi, kutsal bir eyleme dönüştüren bu tür objeler, dünya üzerinde yaygın olarak antik kültürlerin törenlerinde, tanrısal bir eylem gibi büyü gücü olduğuna inanılan müzik kavramı ile bağdaştırılmıştır. Antik Meksika'da, Maya kültüründe kafatası şeklinde ve hayvan sesi, rüzgar sesi çıkaran pişmiş toprak düdükler bunun örneğidir. Ölüm düdüğü olarak adlandırılan bu düdük türü kurban edilen kölelerin törenlerinde kullanıldığını düşündürecek bulgulara rastlanmış, bazı örnekler antik mezarlarda ölünün elinde gömülü olarak bulunmuştur (*The Death Whistle*).

4

Resim 4: Aztec Florentin Kutsal Kitabı (*The Death Whistle*)

5

Resim 5: Tlatelolco tapınağında bulunmuş gömüler (*The Death Whistle*)

Özellikle müziğin tanrılarla iletişim kurmayı sağlayan, iyileştirici özellik taşıyan, sonsuzluk simgesi olduğuna inanan toplumlarda üfleli müzik aletlerinin basit atası olan düdükler doğayı ses ve form olarak taklit etmiş, çıkardıkları sesler, boyut ve biçim olarak zaman içinde çeşitlenmiş ve gelişmişlerdir. Japonya'da içine hava üflenerek tanrıyı temsil ettiğine inanılan ve

bereket çekmek için kullanılan ıslık çalan düdüklelerin, daha sonra çocuklara oyuncak olarak verildiği bilinmektedir. Biçimine göre hastalığı tedavi ettiğine, mutluluk servet getirdiğine inanılan düdüklelerden de bahsedilmektedir (*A not so simple instrument*).

OYUNCAK OLARAK TOPRAK DÜDÜKLER ve TANIMI

Düdükleler teknik olarak müzik aletleri içinde Aerophones sınıfından yani içine üflenerek sıkışan havanın titreşmesi ile farklı tonlarda yüksek ses çıkaran aletlerdir (Kura, 2005, 332). El ile rahatlıkla tutulabilecek ya da kavranabilecek biçimlerde ve büyüklükte üretilirler. Boyutlarının 3 ile 20 cm arasında değiştiği görülmektedir. Gövdeye bağlı üflenecek bir mekanizması bulunan ve genellikle iç boşluğu olan düdükleler yapıldığı malzeme, şekilsel özellikleri ve ses çıkarma biçimine göre çeşitlenirler. Ses çıkardıkları için çocukların ilgisini çekmeleri nedeniyle antik oyuncaklar türleri arasında sıkça rastlanan düdüklelerin, malzeme bakımından özellikle yaygın olarak topraktan yapıldığı dikkat çekmektedir. Dünyanın hemen hemen her yerinde birçok kültürlerde görüldüğü için evrensel bir boyut kazanan toprak düdükleler basit ama yaygın olması nedeniyle her yöreye ait farklı dillerde farklı birçok isim ile anılmaktadır.

İTALYA: Fischiello, Fiscoletto, Cuculo, Cucco, Ocarina, Supioto, cuchi,cucari

PORTEKİZ: Boneco, Boniereco, Cantilharia, Assobito o Apito, Rouxinol, Cuco.

İSPANYA: Pito-fischio- Silbato, Botijo-brocca ad acqua-, Rusinor,-usignolo- Canario, Pito tortolo, Siurel, Siulet, Xiulet. botijito

FRANSA: 'vase sifleur' 'rossignol', Subiet, Siblet, -uccello con il fischio- Sifflet a eau -ad acqua- Mariuneto, cui cui

LUXEMBURG: Pickvillercher, -cuculo con fischio-.

ALMANYA: Tompfeife, -fischio di argilla- Kuckuck, Nacthtigall, -usignolo-.

AMERİKA İNGİLTERE Whistle bird whistle

DANİMARKA: Pipirovhest, -cavallo che fischia- Svallerhone.

NORVEÇ: Gauk

FINLANDİYA: Savikukko, -gallo di argilla- Kukkopilli, -gallo col fischio.

ÇEK REPUBLIC: Pistalka, Klinenà-Pistalka, -di argilla- Utacik Pistalka, dsbanok.

MACARİSTAN: cserépsip

YUGOSLAVYA: Pissak, -ad acqua-

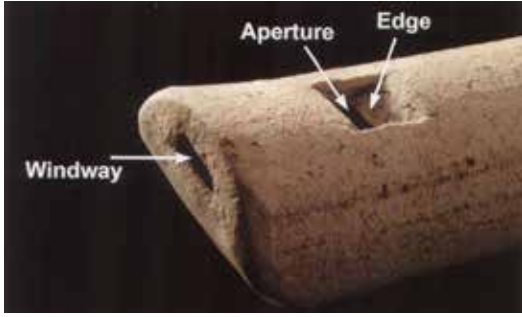
YUNANİSTAN: Sfirichtra, Kanataki.

RUSYA: Savi piilu, -in ceramica- Swilpe, Molinukas, Svistulka, Svistun, Schunschushpyk, bul bul, Kawalkal, Pepuk, Tam-scachlvtscha, -di argille-

(NOMI E DENOMINAZIONI DI FISCHIETTO)

TOPRAK DÜDÜK TÜRLERİ

Arefon müzik aletleri sınıflandırması içinde düdükleler flütler grubunda airduct- yani hava kanalından üflenen grubuna dahildirler. Düdükte, aperture üfleme deliği ve bitiş kenarı arasındaki boşluktur. Köşeli yuvarlak ya da oval olabilir. Büyüdükçe perdeyi yükseltir. Ne kadar geniş ve kısa olursa ses o kadar keskin olur. Uzun ve dar ise ses daha nefesli olur ve daha fazla üfleme kuvveti gerektirebilir. (*Hall, 2006, 59*) Bu açıklık ses titreşiminin çınlamaya dönüşmesini sağlar.

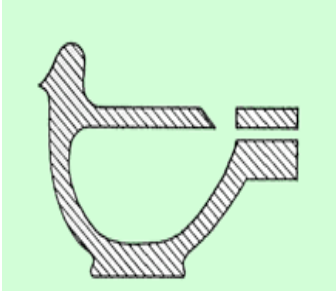
Resim 6: Düdüğün Üfleme Mekanizması (Hall 2006, p57)

Biçim Olarak Sınıflandırma:

Küresel Düdükler

Form olarak kapalıdır ve gövdesi küresel iç boşluğa sahiptir. Sesi çıkaran uçtaki ağız kısmıdır. Ses şiddeti zayıftır. Batı ve Orta Avrupa'da yaygın olduğu söylenebilir. 19. yy. Fransız örnekleri üretimin en çok olduğu dönemdir. Üzerinde 1 ya da 2 delikli olan türleri yaygındır, bunlar ses çeşitliliği yaratır ya da pişirim sırasında sıkışan havanın basınç yapmasına engel olur.

(A not so simple instrument)

7

Resim 7: Küresel Düdük Kesiti

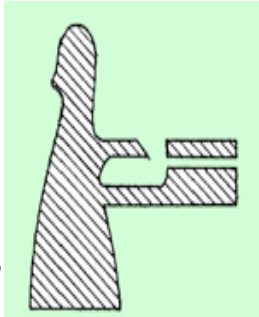

8

Resim 8: Küresel Düdük Örneği

Boru Biçimli Düdükler

Üflenen formun tabanına ya da gövdesine dışarıdan bağlı olan bu düdük türünde ses tonu bu üfleme borusunun uzunluğuna bağlıdır. Borusal düdükler tiz sese sahipken küresel düdüklerin daha derin ve yumuşak sesi vardır. Üstten iç haznesini doldurmaya yarayan deliği varsa su ile çalıştığına işaret eder. Ancak üfleme deliğinden doldurulanlar da bulunmaktadır. Kaideli

9

Resim 9: Boru Biçimli Düdük Kesiti

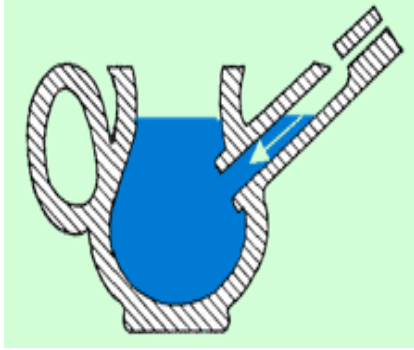
10

Resim 10: Boru Biçimli Düdük Örneği

ise, zemini varsa tubular olabilir. Bazı düdüklerde pişirim sırasında içerde kalan basınçlı havayı atma ve çatlamayı engellemek için delikler açıldığı da görülmektedir. Pencere ağız kısmında hava akımını durduran yere açılır. Tubular ise üfleme borusuna açılır, küresel ise gövdeye açılır. Genelde su düdüğünde gövdenin üstüne sadece globular ise altına açılır. Teknik bir nedenden ziyade genelde estetik ve pratik açıdan öyledir.

Su Düdüğü

Bunlara çeşitli dillerde nightingale bülbül testisi botijito denilmektedir. Küresel düdüklerle boru biçimli düdüklerin karmasıdır. Farkı içine su doldurulmak suretiyle iç boşluğa tüp kısmından üflenen havanın duvar yerine suya çarpması ve su seviyesinin yükselerek ses çıkarmasıdır. Su hareket ettiği için çıkan ses de çalkanarak rezonansı uzun olur. Spesifik özelliği sesin perde özelliğinin çeşitli olması ve kuşa benzer ses çıkarmasıdır. Su konulan delik ağzı açık testi biçimli formlarda üstte olabileceği gibi, kuş gibi kapalı formların çeşitli yerlerinde açılmış 1 ya da 2 delikten de su doldurulabilmektedir. İkinci delik genelde su doldurulurken havanın dışarı kolay atılmasını sağlamak ve üflenirken suyun hava ile temasındaki hareketin kontrol edilmesi içindir (*A not so simple instrument*). Sulu düdüklerde üfleme borusu sonradan eklenir, gövdenin hizasından aşağıda yer alır. Ekleme yeri iyice kaynaştırıldığı için ayrı bir parça gibi durmaz. Peru örneklerinde genelde üzerindeki kuş formunun orijinal sesine yakın sesler çıkardığı tespit edilmiştir. Ayrıca denizaslanı ya da su köpürmesi gibi ses çıkaranlara da rastlanmaktadır. Bu animistik, yani bu tür ses çıkaran aletlerin canlıların ruhunu taşıdığına olan inancın bir uzantısı olabileceğini akla getirmektedir. Bu inançla bu konuyu uzmanlık alanı haline getirmiş ve hayatını buna adanmış seramik sanatçıları bulunmaktadır.

11

12

Resim 11: Su Düdüğü Kesiti

Resim 12: Su Düdüğü Örneği

Çok Odalı Su Düdükleri

Bin, iki bin yıl öncesinden bu yana özellikle Meksika'dan Peru'ya kadar uzanan coğrafyada yaygın olarak rastlanmakta olan bu özel formların türleri 6 bölmeye kadar çıkmaktadır. Çift odalılar yaygın olanıdır. Bunlar tabandan birleşik ve üstten kulp ile bağlıdır. Ses küçük bir deliğin bir üst odacığından çıkan havayla oluşmaktadır. Bir tarafında heykelsi formlar yer alırken, ikinci oda genelde daha sade çömlek formunda olmaktadır. Bunlar totemik semboller olabileceği gibi kutsal hayvan özelliği de taşıyabilir (Coşar, 2008, 34). Normal düdükler 10-15 cm boylarındayken bunların boyları 20 cm'e kadar çıkabilir. Bunlar çoğunlukla düz üflenen aerofon grubundandır.

Resim 13: Çok Odalı Su Düdüğü Örneği (Abrashv, 2000, p. 41)

Okarina

Küçük kaz anlamına gelen oca kelimesinden türemiş olan okarınanın 1860 yılında İtalyan Guiseppe Luigi DONATI tarafından icat edildiği bilinmektedir. Eski Mısır, Meksika medeniyetlerinde görülmüş ancak bu tarihe kadar bu isimle anılmamıştır. Alman Meissen firmasının porselen ürünler arasında da bu tür aletlere rastlanmaktadır (Kura, 2004, 334). El yapımı ya da kalıpla şekillendirilebileceği gibi, farklı boyutlarda da üretildikleri bilinmektedir. 4 cm'den 20 cm'e kadar çeşitleri bulunabilmektedir. Ön ve arka yüzeyinde parmaklarla kolay kapatılıp açılacak delikleri bulunan diatonik bir müzik aleti olarak literatüre geçmiştir. Özellikle Uzak Doğuda ve Amerika'da üreten ve çalan sanatçı ve müzisyenlere çok rastlanırken bunların dışında ülkelerde de görülmektedir. Ayrıca müzik ve seramik alanından birçok araştırmacı da bu konuda tez ve uygulamalı araştırma yapmaktadır. (*A not so simple instrument*).

14

15

Resim 14: Okarina, Sergio Garcia, Şili

Resim 15: Okarinalar, Alp Çam (Prof. Sevim Çizer Koleksiyonu)

DÜDÜK ÜRETİMİNDE MALZEME OLARAK SERAMİK

Düdükler başta deniz kabuğu, taş, ağaç, kemik gibi çok çeşitli malzemelerden oyularak üretilmiştir. Pişmiş toprağın ses çıkarma ve iletme açısından daha uygun ve dayanıklı bir malzeme olduğunu keşfeden ilkel insanlar, müziğin önemli rol oynadığı çeşitli törenlerde kullanılan müzik aletlerinin ve çocukların çaldığı düdük gibi oyuncakların yapımında seramiği de kullanmaya başlamışlardır (Hall, 2006, s:4).

Kil plastikliğiyle sonsuz bir şekillendirme imkanı sunarken pişirim sonrası yapı değişmesiyle de yüzyıllar boyu dış etkenlere karşı dayanabilen bir malzeme olarak kalıcı, üstün bir özelliğe sahiptir. Sonraki hayatlarında çalacağı düşünülerek ölümlerin mezarlarına konmuş olan Mısır antik düdükları günümüzde hala ses çıkarmakta ve o çağda çıkarılan sesin aynısını günümüze taşıyarak bize fikir vermektedir (Hall, 2006, S:3-4). Bu anlamda dayanıklılık çok önemli rol oynamaktadır.

Kolay şekil alan toprak çok çeşitli formların elde edilmesine olanak veren bir malzemedir. İnsanoğlu öncelikle çevresini inceleyerek çamurdan basit şekiller oluşturmuş, daha sonra bu formlar çeşitlenerek gelişmiştir.

Toprak, iç boşluk oluşturmak, birleştirmek, delik açmak için de çok kolay bir malzemedir. Deliklerin boyutu şekillendirme sırasında değiştirilebildiği ve geri dönüşü olduğu için de kil toprak düdük yapımında tercih edilmiştir. Diğer malzemelerden farklı olarak oymak yerine, temelden iç boşluğu ile şekillendirilen toprak, ayrıca güzel ses çıkartması ve farklı tonları elde

etmek için elverişli olması gibi önemli özellikler taşımaktadır. Pişirdikten sonra çıkaracağı sesi, çamur yaşken çıkarmak zor ama mümkündür.

TOPRAK DÜDÜKLERİN ORTAYA ÇIKIŞI ve TARİHİ GELİŞİMİ

Çeşitli düdük türlerine tarih öncesi çağlardan günümüze kadar Uzakdoğudan, Okyanus ülkelerine, Avrupa'dan (*Roma, Yunan*) Asya'ya (*Anadolu- Pers*), Kolomb öncesi kültürler dahil güney Amerika'dan (*Meksika, Peru*) Afrika'ya kadar yaygın bir coğrafyada oyuncak türü olarak rastlanır. Paleolitik çağda kemikten, taştan yapılmış örneklerine rastlanırken, neolitik çağdan itibaren topraktan yapılanları görülmeye başlanır.

Düdüklerin ilk ortaya çıkışıyla ilgili olarak oyun mu yoksa haberleşmek amacıyla mı doğdukları tahmin edilememekle birlikte zaman içinde farklı medeniyetlerin törenlerinde kullanılan ritüel objelere dönüştüğü bilinmektedir. Sadece sesi armoniye çevirmek için değil yağmur ve iyi hasat getirmek, hastaları iyileştirmek ya da çeşitli toplumların atalarını anıp güçlerini toplamaya yarayan bir üfleme eylemi yaratmak için de kullanılmışlardır.

Çin'de 6000 yıl öncesine kadar uzanan düdüklerin (*xun*) varlığı bilinirken, Güney Amerika'da İnka Maya, Aztek kültürlerinde M.Ö.1400'lere kadar uzanan eski örneklere müzelerde rastlanmak ta, M.Ö. 800'de İran, M.Ö. 400 Yunan, daha ilerde Roma, Bizans ve 14. yy. civarında Osmanlı Dönemi örnekleri bulunmaktadır.

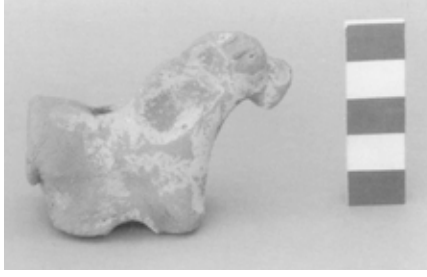
Rivayete göre Çin'de *xun* olarak adlandırılan düdüklerin, "mete adlı bir av aletinden kaynaklı olarak doğduğu söylenmektedir. Eski çağlarda insanlar, iple bağlanan bir taş ya da çamur topu fırlatarak kuş ve diğer hayvanları avlarken, bazı topların içi boş olduğundan atıldığında ses çıkardığını fark etmiş ve bu sese ilgi duyarak topu üflemeğe çalışmışlardır. Böylece bu topun, adım adım *xun* haline geldiği düşünülmektedir (*Toprak Oyuncaklar*).

Müzelerdeki örnekler, kazı çalışmaları ve yazılı kaynaklar bu tür oyuncakların, Anadolu Medeniyetlerinde oyuncak geleneğinde yer aldığını göstermektedir. Antik Yunan, Roma ve Bizans

Resim 16: Chimu Kültürüne ait Düdük Çömlek,1470 (Hall, 2006, p2)

Resim 17: Kore Xun Düdüğü (Ezgi Martinez koleksiyonu)

18

19

Resim 18: At Biçimli Pişmiş Toprak Düdük, Amorium (Bener, 2008)

Resim 19: Pişmiş Torak Düdük, Antik Yunan, Antalya Müzesi (Bener, 2008)

Dönemlerinde pişmiş topraktan yapılmış düdüklerin varlığı saptanmıştır. Amorium (Afyon) kazılarında Bizans dönemine ait at biçimli 5 cm boyunda toprak düdük ele geçirilmiş, iç boşluğu olduğu ve sırtındaki delikten üflendiği tespit edilmiştir. Ağız kısmında 1 ön yüzünde 2 delik bulunan diğer düdük örneği ise Antik Yunan dönemine ait olabileceği düşünülmektedir (Bener, 2008, 150).

Koç, koyun ve at gibi figürler Orta Asya toplumlarında ekonominin temel taşı olan hayvanlar olarak çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Çocuklara da hayvanları tanıtmak amacıyla yapıldığını düşünülebileceğimiz, 15-18. yy.a ait Kütahya ve İznik üretimi olan seramik düdüklerin form olarak bu hayvanları çağrıştırmaları da bu sosyal ve kültürel etkileşime işaret etmektedir (Şahin, 1992, 117). Mutfak kap kacağı üreten atölyelerde üretildiği ortaya çıktığından bunların pazaryerinde satış sırasında müşterilerin çocuklarına yönelik ürünler olabileceği söylenebilir. Akkoyunlu ve Karakoyunlulara ait geleneklerde Şamanist yaklaşımda cennete gideceğine inanılan koçun, mezar taşlarında kullanılmasının yanı sıra çocuklara verilen oyuncaklara form olması dikkat çekmektedir. Bu tüm medeniyetlerde görülen genel bir eğilimdir. Örneğin öküz formu da çoğu medeniyette rastlanılan ilk kaba formlardan olmuştur.

Resim 20: 15. yy. Osmanlı Dönemi, Koç Biçimli Düdük (Sadberk Hanım Müzesi) Fotoğraf Ezgi Martinez

Avrupa'da toprak düdüklere neredeyse her çağda rastlamak mümkündür. İspanya'da Siurell adı verilen düdükler en tipik örneklerdir. Siurell'lerin ilk ortaya çıkış tarihinin bilinmemesine rağmen, kaynağının Akdeniz kültüründen Balearic adaları (Mallorca, Ibiza,...) olduğuna inanılır. Üretimleri günümüze kadar süre gelmiştir.

Antik çağa ait kazılarda ortaya çıkan bulgular düdüklerin Cordoba, Almeria Granada'da çok daha eski tarihlerde yapıldığını kanıtlamaktadır. İspanya topraklarında Müslümanların da bulunduğu dönemlere ait Arapça yazıtlardan, hayvan formunun bu şekilde törenlerde kullanılmasının Müslüman inancından uzak bir olgu olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle özellikle Cordoba'da 12-13.yy.da yasaklanana kadar yapıldığı bilinmektedir (Ortega, 2006, 75).

Resim 21: 16 . yy. Atlı Figür
Pişmiş Toprak Düdük, Almeria
(Ortega, 2006, 218)

Resim 22: 16.yy., Pariste Üretilmiş
Pişmiş Toprak Düdük,
Sevr Müzesi,
(Fotoğraf Ezgi Martinez)

12.yy.da boğa (Almeria), horoz (Jaen), 15. yy.a kadar ata binen figür, 14.yy.da testi Nazari medeniyetine ait sü-rüngen, at, horoz, kadın figürlerinin yaygın olan formlar olduğu söylenebilir. 17.yy.a doğru farklı kuş türleri ve in-san figürlerinin arttığı görülmektedir. Gitar ya da flüt çalan erkek figürleri ayakta ve geleneksel kıyafetlidir. Eli belinde, başında, karnında ya da elinde bebeği olan geleneksel kı-yafetli kadın figürleri de Granada'da yaygın görülmektedir. Bunların çoğu boru biçimli düdüklerdir. Bazı düdüklerin ise testi biçimli olup ağız kısmı açık ve insan yüzü mask biçiminde boyundan yukarı uygulanmış şekildedir. 18.yy.a ait şaşırılmış insan köpek ya da canavara benzer formların Jaen bölgesinde bulunduğu bilinmektedir.

Bunların çoğunda üfleme borusu arka kısımlarındadır ve tubular yani boru biçimli düdüklerdir. Boyutları formu-na bağlı olarak 3 ile 14 cm. arasında değişmektedir. Teknik olarak genelde el yapımı olan bu düdüklerde hayvanlar, el yapımı, testiler torna ve el ile müdahale edilmiş, figürlerin atlı olanları el yapımı, kıyafetli ve mask biçiminde olanlar kalıpta şekillendirilmiştir. Düdüklerin astar ve oksitlerle renklendirilmiş oldukları tespit edilirken sırsız ve az renk-li oldukları dikkat çekmektedir. Günümüze kadar bu ge-leneklerin devamı olarak çeşitli ülkelerde üretimi sürmüş ve çeşitlenmiş olan toprak düdüklerin özellikle İspanya Mayorka'da üretilenleri aynı özelliktedir. En çok rastlanan form ata binen figürdür ve yükseklikleri 20 cm'e kadar çık-maktadır. Karakteristik renkleri beyaz üzerine mavinin ton-ları ya da kırmızı, sarı, yeşil dekordur. Rönesans Dönemin-de 15-16. yy ürünlerine bakıldığında, Avrupada insan başı ve yine çeşitli hayvan formunda üretilmiş örnekler dikkat çeken bir diğer grup düdüklerdir.

17. yy. Avrupa'sında görülen ilk seramik düdükler baykuş biçiminde ve su ile üflenen türden-dir. Bunlar Hollanda'da elle şekillendirilmiştir. Aynı dönemde Delft'te de arkadan üflenen köpek biçimli düdüklerle de rastlanmaktadır. İngiltere'de ilk örneklerine 18. yy.da rastlanan düdükler form olarak basit ve kalıpta şekillendirilmiştir. 19.yy örnekleri kuğu, kuş biçimlidir. Çoğunluğu kalıpta şekillendirilmiş bu düdüklerin önceleri çok renkli üretilirken, 20. yy.a doğru daha az renkli olmaya başladıkları dikkat çekmektedir. Üzerlerindeki sırlama türü yapıldığı bölgenin karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. 20. yy örneklerinde kalıpla şekillendirilmiş insan figürü ve tarihi figürler görülmektedir. Daha sonra daha az maliyet ve zahmetli üretim arayışı içinde bunların malzeme olarak metal, plastiğe dönüştüğü görülmektedir.

Sevr Müzesi, 19-20. yy Fransa'da yapılan pişmiş toprak oyuncak düdük üretimlerine dair top-tancılara dağıtılan izahnamede üretimin o dönemde ne kadar çok olduğuna işaret etmektedir. (Artistes et Potiers). Rusya'da da en eski el sanatlarından olduğu bilinen pişmiş toprak düdük

Resim 23: 16. yy. Dymkovo Serami Düdük, Rusya (Dymkovo Toys)

üretimi, 19. yy.da görülmeye başlanmıştır. Dymkovo figür-leri baharı ve güneşi kutlamak için düzenlenen törenlere özel üretilmeye başlandığı düşünülen meşhur bir gelenektir. Hayvan totemlerden oluşan formlar zamanla çok çeşitli insan figürlerine dönüşmüştür. Zigzag, benek ve çizgiler 10 renge kadar çeşitlenirken kırmızı çamur ile yapıldıkları ve beyaz sır üzerine dekorlandıkları bilinmektedir. Günümüzde kopyaları yapılırken hediyeelik eşya olarak yaygın biçimde üretilmektedir.

ANADOLU'DA TOPRAK DÜDÜKLER ve GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Anadolu'da antik çağlarda görülen toprak düdük geleneğinin uzantısı olarak çeşitli çömlekçi köylerinde oyuncak olarak seramik düdüklerin yapıldığı bilinmektedir. Yöresel isimleri Aydın bülbül testisi, bülbül ibriği, Avanos düdüklü bardak, İstanbul Eyüp düdüklü testi, Ordu Ünye düdüklü ibrik olarak bilinmektedir.

İzmir (Bornova) ışkırık, Kınık düdük, Denizli toprak düdük üretimi günümüzde yok olmaya yüz tutmuştur. Yapımı zor olduğu ve eskisi kadar çocukların ilgisini çekmedikleri için, çoğunlukla hediyeelik eşya olarak az miktarda üretilmekte ve satılmaktadır.

Teknik olarak Anadolu çömlekçiliğinde genellikle form, torna ya da elle şekillendirildikten sonra önceden hazırlanmış özel bir kamaş ve açılı çıta ile ağız boşluğundan 30 derece, açıklık penceresinden de dik bir açıyla delinmektedir. Delme esnasında sesin netliğinde bozulma

Resim 24: Astar dekorlu Sırlı Pişmiş Toprak Düdük, Kınık Fotoğraf Ezgi Martinez

olmaması için çıtada kalan kil parçasının tekrar deliği kapatmamasına dikkat edilir. Bu geleneksel üretimler yapan ustalarının tek tek vefat etmesiyle kaybolmakta önceden yapılmış örneklere bile zor ulaşılırken, çocukları tarafından üretimi sürdürülmemektedir. Günümüzde bu geleneği sürdüren nadir atölye ve ustalar bulunmaktadır. Bilecik Kınık'ta üretim eskiden 150-300 bin iken günümüzde 8-10 arasında yapılan üretimler artık neredeyse son bulmaktadır. Fevzi Kubat ve Emrullah Şen bilinen son ustalarıdır. Testi biçimli, sırlı ve akıtma dekorlu bu düdükler yöreye hasır ve günümüzde Eyüp oyuncakçılarında da rastlanmaktadır.

Denizli Sarayköy'de Ali Cintemir ve ailesi tarafından üretilen civciv biçimli düdükler, yöreye has kırmızı çamurun renginde ya da yapay dekorludur. Pamukkale, Serinhisar ve Denizli civarında geniş bir pazarı bulunmaktadır. Aydın Karacasu yöresinde üretilen horoz ve civciv düdükler Sarayköy'deki ile benzer olup çamur renginden ayırt edilebilmektedir. Karacasu çamuru

25

Resim 25: Kırmızı Çamur, Kuş Biçimli Pişmiş Toprak Düdükler, Sırsız, Denizli Sarayköy

26

Resim 26: Kalıpta Şekillendirilmiş Horoz Biçimli Pişmiş Toprak Düdük, Sırsız, Aydın, Karacasu, Fotoğraf Ezgi Martinez

27

Resim 27: Testi Biçimli Pişmiş Toprak Düdük, Avanos / Tüzüm Kızılcan koleksiyonu

diğer yörelere göre daha kırmızıdır. Bilinen son ustası Hamdi Kiriş artık üretim yapamasa da oğlu az miktarda düdük üretimini devam ettirmektedir.

Avanos'ta üretilen gelmiş ama günümüzde bitmiş olan testi biçimli boyunlu düdükler yöreye hastır. İbrikçi Hasan Usta ve Ahmet Kılıç ustaların ürettiği oldukları türlere ancak koleksiyonlarda rastlamak mümkündür. Günümüzde İznik'te de antik örneklerle benzer düdükler üreten Tamer Canber, Menemende uzun boyunlu testi biçimli düdükler üreten Hasan Ursavaş, Çanakkale'de Osmanlı dönemi testileri biçiminde düdükler üreten Şerafettin Benek, Antalyada yine testi biçimli düdükler üreten ve turistik bölgelere satış yapan Ayhan Dönmez ustalara ulaşılmıştır. Bu ustaların üretimlerini sürdürmekte oldukları tespit edilmiştir.

28

Resim 28: Koç Biçimli, Dekorlu Seramik Düdük, Tamer Caner, İznik / Prof. Ayşegül Türedi Özen koleksiyonu

29

Resim 29: Testi Biçimli Pişmiş Toprak Düdük, Sırsız, Şerafettin Benek, Çanakkale / Reyhan Güleç koleksiyonu

30

Resim 30: Kuş Biçimli, Boyalı, Pişmiş Toprak Düdükler, Denizli Sarayköy Ali Cintemir / Fotoğraf Ezgi Martinez

Resim 31: Nasrettin Hoca Biçimli Düdük, İlker Eği, Demir oksit, Şeffaf Sır

Çanakkaleli Ali Ustanın 1930'larda başlayarak Anadolu'da birçok çömlekçi yöresini dolaşarak düdük yapımını öğrettiği ve böylece yaygınlaştığı ve en son Kütahya'da vefat ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Kütahya'da Tahir ustanın da benzer düdük formları ürettiği bilinirken, günümüzde bu geleneği devam ettiren Kütahya atölyesine rastlanmamıştır. Ayrıca 2006 yılında Kültür Bakanlığı hediyelik eşya yarışmasında sergilenen "parayı veren düdüğü çalar" isimli düdük tasarımını, daha sonra Akşehir şenlikleri için üretmiş olan İlker Eği, tasarım boyutunda bu ge-

leneksel konuya farklı bir yaklaşım sunmuştur. Böylece geleneksel bir form olarak seramik düdüklere yorum getirilebileceği ve yeniden canlandırılması için çaba sarf edilmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir.

ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE TOPRAK DÜDÜKLER

Uzakdoğudan Afrika'ya, Avrupa'dan Amerika'ya kadar geniş bir coğrafyada, günümüze ait seramik düdüklere çokça rastlanmaktadır. Çin'in Henan eyaletine bağlı Junxian ilçesinde yaygın olan toprak oyuncaklar, yöre halkının geleneği olup "Toprak Gugular", "Cici Gugu" ve "Gugulayan Cıvcivler" olarak adlandırılmaktadır. Geleneksel Çin takvimindeki Yuanxiao Bay-

Resim 32: Dekorlu Seramik Düdük, Guizhou Bölgesi, Çin

ramı ve Ruh Bayramı sırasında Junxian ilçesindeki geleneksel panayırarda çok sayıda toprak düdük ve Gugulayan Cıvciv satıldığı bilinmektedir. Bunların alıcıları, genellikle çocuk sahibi olmayan veya çok çocuk isteyen evli köylü kadınları olduğu söylenmektedir. Elle şekillendirilen çamur, genellikle kül siyahı, koyu kahverengi ve kırmızıya boyanıp, üzerine gül kırmızısı, sarı, yeşil ve beyaz renklerle desen çizilmektedir. Bu oyuncakların konusu ise geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (*Toprak Oyuncaklar*).

Neolitik çağda görülen xun genellikle taş ve kemikten, sonraları da topraktan yapılmıştır. Xunun birçok formu vardır. Oval, yuvarlak, yumurta, balık ve armut formu bunlardan bazılarıdır. En yaygın olanı armut formudur. Başlangıçta yalnızca tek bir ses deliği olan xun sonra birkaç delikli hale gelmiş olup, Milattan önceki çağlarda altı ses çıkaran çok

delikli xun yapılmaya başlandığı ve çok yaygın bir çalgıya dönüştüğü, imparatorluk sarayında da çalındığı bilinmektedir. Konfüçyüs ritüelleri için kullanıldığı gibi günlük yaşam nesnesi olarak da Çin'de görülmüş, benzerlerine Kore, Japonya ve Vietnam'da da rastlanan yumurta biçimli kapalı formdur. Üfleme deliği üst duvarındadır. Çin Devlet Konservatuari'nden profesörler xunun tasarımı üzerinde çalışmış ve delik sayısını 10'a kadar çıkarırken delikleri daha düzenli biçimde dizmeye başlamışlardır. Böylece daha kolay ve yüksek sesle çalınmasını sağlamışlardır.

Güney Amerika'da Meksika, Peru, Küba, Bolivya, Honduras, Guatemala, Kolombiya, Kosta Rica, Ekvator, Panama gibi Orta ve Güney Amerika ülkelerinin çoğunda görülmektedir. Çok odalı türleri yaygındır ve ritüel çağrışımı kuvvetlidir.

Okyanus ötesi ülkelerde görülen düdük türleri yaygın olarak meyve kabuklarından yapılanlardır ve seramik olanlar bunların taklidi şeklinde karşımıza çıkmaktadır (*Abrashev, 2000, 60*).

Günümüzde Avrupa'da Polonya, İspanya, Portekiz, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya, Slovenya'da çok yaygın üretimleri olduğu bilinirken, Romanya, Bulgaristan, Türkiye'deki örnekler arasında teknik ve form olarak benzerlikler yakalamak mümkündür. Bu da tarih içinde etkileşimlere işaret etmektedir.

33

Resim 33: Sgraffito dekorlu Pişmiş Toprak Düdük, Meksika, Tuzum Kızılcan koleksiyonu

34

Resim 34: Pişmiş Toprak Düdük, Meksika, Kamuran Ak koleksiyonu

35

Resim 35: Bolivia whistle with 4 chambers, Tuzum Kızılcan koleksiyonu / Fotoğraf Ezgi Martinez

36

Resim 36: Anonim pişmiş toprak kuş düdük, Sırlı, Bulgaristan

37

Resim 37: Sırsız kuş biçimli pişmiş toprak düdük, Menemen

38

Resim 38: Anonim Düdük, Sırlı dekorlu, Bulgaristan

39

Resim 39: Sırsız testi biçimli pişmiş toprak düdük, Grit Adası Manolis Usta, Margarides köyü / Prof. Sevim Çizer koleksiyonu

40

Resim 40: Boyalı Pişmiş Toprak düdük, Portekiz, Elif Toprak

41

Resim 41: Sırlı pişmiş toprak düdük, Polonya, Duygu Kahraman

42

Resim 42: Testi biçimli düdük, Sırlı, İspanya, Manises, Kemal Uludağ

43

Resim 43: Boru Biçimli Pişmiş Toprak Afrika Düdüğü, Tuzum Kızılcan koleksiyonu

44

Resim 44: Pişmiş Toprak Düdük, Astar dekorlu, Turkmenistan, Zehra Çobanlı

45

Resim 45: Sırsız Pişmiş Toprak Düdük, İran, Sadettin Aygün

Avrupa'da üretilen düdüklelerin çoğunun testi ya da kuş biçiminde olduğu dikkat çekmektedir. Bunlar, üzerlerindeki dekor, renk ve üflendiği ağız kısmı gibi detaylarda farklılık göstermektedir.

Küresel flütler Güney Afrika'da çok görülmektedir. Hala kabile toplumlarında kullanılan önemli bir müzik iletişim ve işaret aracı oldukları bilinmektedir. Boru biçimli olanlar da çeşitli hayvan formlarında karşımıza çıkmaktadır.

İranda da görülen pişmiş toprak düdükle üretimi tarih öncesi çağlardan beri sürdürülen bir gelenek olarak dikkat çekmektedir.

İngiltere, Almanya, Fransa'da da geleneksel üretimlere nadir de olsa rastlamak mümkündür. Çoğunlukla küresel düdüklelerde, hayvan form, bunlar arasında da kuş formunun yaygın olduğu söylenebilir.

Bu tür geleneksel üretimlerin çeşitli atölyeler tarafından özel olarak yapılmasının yanı sıra geleneksel el sanatlarını geliştirmek adına yerel yönetimler ve kalkınma ajansları tarafından açılan bir takım dernekler tarafından da üretim ve satışlarının desteklendiği bilinmektedir. Bu anlamda Macaristan Kechkemmet Oyuncak Müzesi güzel bir örnektir. Macaristan ve çevre ülkelerden 200'den fazla düdükle bulunduğuna koleksiyon Kechkemmet Uluslararası Seramik Atölyesinde çalışan sanatçıların katkılarıyla çok çeşitli üretimler yapılarak geliştirilmekte, ayrıca bu atölye tarafından dünyada bu konu ile ilgili çalışan seramik sanatçıların bir araya geldiği Kil ve Ses Sempozyumu düzenlenerek dünyanın ilgisi bu konuya çekilmektedir.

46

Resim 46: Kechkemmet Oyuncak Müzesi, Macaristan,

47

Resim 47: Koç biçimli pişmiş toprak düdükle, sırsız, Macaristan / Sercan Filiz

SONUÇ

GÜNÜMÜZ ÜRETİMİ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Bu araştırmada seramik düdüklelerin tarihine değinilerek, günümüze gelişi ve türleri dünyadan örneklerle anlatılmış, günümüzde el sanatı olarak üretimleri özellikle geleneksel yönü irdelenmiştir.

Düdükleler el ile kavranan türde oyuncaklardır. Bu grupta üflenerek ses çıkaran, el, ağız ve kulak eş güdümlü oyuncak türü olarak nitelendirilebilir. Kendi içinde farklı türleri bulunan düdükleler, fonksiyon olarak oyuncak, törensel eşya, hediyelik hatıra eşyası ve müzik aleti okarınalar şeklinde 4 grupta toplanabilir. Boyut olarak 3 cm'den 20 cm'e kadar örnekleri bulunmaktadır.

Form olarak sınıflandırılacak olursa hayvan, kap, kacak, ibrik, bardak, testi, insan ve diğerleri şeklinde gruplanabilir. Hayvan biçimleri arasında kuş çeşitleri, at, boynuzlu hayvanlar, köpek başlıcalarıdır. Bunlar arasında çoğunlukla kuş sesi çıkarmak amacıyla üretildikleri için en yaygın formu kuşlardır. Figüratif olanlar ise farklı pozisyon ve boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Renkler dikkat çekici ve forma uygundur.

İnsanın doğasında bulunan keşfetme ve oynama güdüsü yine insanın doğasına en yakın malzeme olan toprağın kullanımıyla farklı dönemler ve medeniyetlerde farklı oyuncaklara dönüşmüş, oyun ve seramik kavramları böylece biraraya gelmiştir. Çeşitli medeniyetlerde dinsel törenlerde kullanıldığı bilinen düdük türlerinin varlığından da bahsedilmekte, bu da düdükle rin ses çıkarma özelliğinin yanı sıra biçimsel özelliklerini de ritüel anlamlar taşıdığına işaret etmektedir.

Günümüzde yok olmanın eşiğinde bir oyuncak olan pişmiş toprak düdükle r, endüstri devriminden sonra teknolojik gelişmelerden etkilenerek tercih edilmez olmuştur. Endüstri devrimi tabii ki bu tür el sanatlarına dayalı geleneklerin yok olmasına etki etmiştir; ama günümüzde bazı sanatçılar ve zanaatkarlar konuyu yeniden ele alarak çalışmaktadırlar. Dünyada birçok çağdaş seramik sanatçısının bu geleneksel formdan etkilendiği ve kendilerini ifade edebilecekleri etkili leşimli bir eser ortaya koymak için ilham aldığı görülmektedir. Bir taraftan form olarak sera-

48

Resim 48: Selin Toprak, Tavuskuşu Biçimli Toprak Düdük Tasarımı, yaş:9,

49

Resim 49: Selin Toprak, Pişmiş Sırlı Stoneware Düdük

50

Resim 50: Tiff Cobb, Çocuk Atölyesi, Luisiana

mik heykel anlamında formlar üretirken, diğer taraftan da bu formların ses de çıkararak ortaya konmak istenen ifadeyi kuvvetlendirecek ikinci bir duyuya hitap etmesi günümüz çağdaş sanat anlayışına uygun, farklı bir yaklaşımdır.

Kültürel değerlerimize göstereceğimiz duyarlılık ile bu tür gelenekleri yaşatmak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Günümüzde teknoloji çağında yetişen çocukların düdük gibi nostaljik oyuncak türleri ile tanışması, kültürlerine ait birer değeri tanımlarını sağlarken diğer taraftan yaratıcılıklarını geliştirecek bir atölye çalışmasına dönüştürülebilir. Toprağı biçimlendirerek ses çıkaran bir obje üretme fikri, çocuklar için eğitici bir oyuna dönüştürülebilir.

Örneğin Kore'de, Fransada ya da İtalya'da dernek ve birlikler çeşitli etkinlikler ve dayanışmalarla bu kültürel değeri ayakta tutarken, Anadolu'da da eski bir gelenek olan düdükle ri koruyacak ve yaşatacak girişimlerde bulunmak mümkündür. Koleksiyonerleri, bu alanda çalışan seramik sanatçıları ve ustaları sergiler ve festivaller düzenleyerek bir araya getirmek önemli bir girişim olabilir. Böylece günümüzde üfleme müzik aleti olarak sınıflandırılan ve çeşitli ülkelerde özellikle kabile toplumlarında hala kullanıldığı bilinen etnik türde seramik düdükle rin kaybolması da engellenebilir.

KAYNAKÇA

- ABRAHEV**, Bozhidar,(2000) *The Illustrated Encyclopedia of Musical Instruments*, Könemann: Belgium
- AVCI**, Bilgi,(2005) *Seramik Oyuncaklar*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: İzmir
- AKDEMİR**, Zehra Didem,(2008) *Okarınanın Tarihsel Geçmişinin Araştırılması ve Uygulamaları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: İzmir
- AK**, Duygu,(2006) *Oyun ve Oyuncak Kavramlarının Tarihsel ve Kültürel Değişimine Endüstriyel Tasarım Açısından Bir Bakış*, Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Eskişehir
- AND**, Metin,(2003) "Homo Ludens/ Oyuncu İnsan", *Aries, Edebiyat Sanat Düşünce Dergisi*, sayı: 4, Koç Kültür Sanat Tanıtım Hizmetleri Yayını, sayfa: 22-31
- AKBULUT**, Dilek,(2009) "Günümüzde Geleneksel Oyuncaklar" *Milli Folklor*, 21, Sayı 84, sayfa:182-191
- BENER**, Salkım Selvi,(2008) *Eski Yunan ve Roma'da Oyun ve Oyuncaklar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi: İstanbul
- COŞAR**, Mehmet,(2008) *Islık Çalan Seramikler ve Yeni Önermeler*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Çanakkale
- ÇAM**, A., **Alaybek**, G., ve **Okan**, S.,(2007) "Seramik Müzik Aletleri" *November-December /No.23*
- FEYZOĞLU**, Sanem,(2009) "Ses ve Kil" *Seramik Türkiye*, Ocak-mart, s:27
- HALL**, Barry,(2006) *From Mud to Music*, American Ceramic Society: Ohio, ABD
- KALMAR** Agnes,(2002) *The Collection of the Szorakatenusz Toy Museum and Workshop*, Toy Museum Press: Kecskemet
- KURA**, Hande,(2005) "Ses Müzik Seramik" *Seres 2005 Bildiriler Kitabı*, sayfa: 329-340
- ORTEGA**, Ana Dolores Navarro,(2006) *Del Rito Al Juego*, Junta de Andalusia consejeria de cultura, Museo de Almeria: Almeria
- ÖZCAN**, Ayça,(2003) *Antik Çağda Pişmiş Toprak Oyuncaklar 3. Pişmiş Toprak Sempozyumu*, Eskişehir
- ÖZTURANLI**, Gül,(2000) "Oyun ve Seramik Oyun Objeleri", *Seramik, Sanat Bilim Teknoloji*, Sayı:12 sayfa:24-26
- RIMMER** Joan,(1969) *Ancient Musical Instruments of Western Asia*, British Museum: Londra
- ŞAHİN**, Faruk,(1992) "Oyuncak Düdüklere" *Antik Dekor Dergisi*, sayı 16, sayfa: 117-119
- TUĞ**, Orçun,(2005) *Seramik Malzemenin Müzik Enstrümanlarında Kullanımı*, Dokuz Eylül Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: İzmir
- 01.08.2011 www.eyupoyuncaklari.com
- 01.07.2011 "Dymkovo Toys" http://www.russia-ic.com/culture_art/traditions/940/
- 10.07.2011 <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=ışkırık>
- 15.02.2011 <http://www.ceramics.it/cucari/pres.html>
- 01.10.2010 Richard Baxter "Ceramic Music Instruments" http://www.richardbaxter.co.uk/history/hist_cer.html
- 01.03.2011 <http://www.thepotteries.org/features/whistle.htm>
- 21.09.2010 "A Not So Simple Instrument" <http://www.sifflets-en-terre-cuite.org/HtmlE/index.html>
- 23.07.2011 NOMI E DENOMINAZIONI DI "FISCHIETTO" <http://www.ceramics.it/cucchi/deno.html>
- 05.08.2011 "Toprak Oyuncaklar" <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter21/chapter210106.htm>
- 20.09.2011 "The Death Whistle" <http://www.mexicolore.co.uk/index.php?one=azt&two=mus&id=549&typ=reg>
- 04.07.2011 "Names and Denominations of the whistle" <http://www.trocadero.com/galleriadelvecchio/items/Item507027store.html>
- 13.05.2011 "Huangping Clay Whistle in China's Guizhou" http://english.peopledaily.com.cn/200510/06/eng20051006_212832.html
- 21.02.2010 *Artistes et Potiers* <http://www.sifflets-en-terre-cuite.org/Html/Prod/Diffu.html>

Teşekkür:

Prof. Zehra Çobanlı, Prof. Sevim Çizer, Prof. Ayşegül Türedi Özen, Tüzüm Kızılcın, Yrd.Doç.Alp Çam'a araştırmamdaki katkılarından dolayı teşekkürlerimle.

İzmir Arkeoloji Müzesi, Kütahya Arkeoloji Müzesi, Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul Kechkemmet Oyuncak Müzesi, Macaristan Boston Güzel Sanatlar Müzesi-ABD, Bursa Arkeoloji Müzesi, Sevr Müzesi - Fransa